DRETS HUMANS I SOCIETAT DIGITAL

Drets humans i societat digital: per una digitalització sobirana i democràtica d'Europa

Simona Levi

Un programador ucraïnès treballa als afores de la localitat de Zaporíjia, a Ucraïna, el 30 de novembre de 2022. Fotografia: Alessio Mamo

La transformació digital es troba actualment al centre de l'agenda europea. Tot i que la digitalització és ara una prioritat a l'agenda política de la Unió Europea, la digitalització de les societats fa mig segle que dura. La qüestió, òbviament, no és si la digitalització es produirà o no, sinó si és democràtica i, per tant, beneficiosa per a la majoria o no [1].

La narrativa al voltant de la digitalització sovint se centra en projectes futuristes. No obstant això, abans hi ha una capa oblidada i inevitable: la que possibilita la vida digital diària en totes les activitats de la societat, des dels serveis essencials fins a l'ús individual, és a dir, la creació i emmagatzematge de continguts, la comunicació interpersonal en línia, la navegació, etc.

Serveis basats en internet i implicacions socioeconòmiques per a l'individu

	Comunitat	Delinqüència i seguretat ciutadana	Educació i competències	Medi ambient	Igualtat i inclusió	Finances i ingressos	Salut i cures	Benestar
Correu electrònic	✔	✔	✔	✔	✔	✔	✔	✔
Motors de cerca	✔	✔	✔	✔	✔	✔	✔	✔
Informació sobre béns i serveis					✔	✔		
Formació i educació			✔					
Diaris i notícies en línia	✔				✔			✔
Compres i comandes de béns i serveis					✔	✔		
Xarxes professionals	✔		✔			✔		
Cerca d'informació sobre qualsevol tema	✔	✔	✔	✔	✔	✔	✔	✔
Cerca d'informació sanitària							✔	✔
Banca electrònica					✔	✔		
Xarxes socials/Missatgeria instantània	✔							✔
Ús de serveis d'Administració electrònica	✔	✔	✔	✔	✔	✔	✔	✔
Trucades o videotrucades (qualitat estàndard)	✔	✔	✔	✔	✔	✔	✔	✔

Font: Mildebrath, Hendrik Alexander (2021). *Internet access as a fundamental right: Exploring aspects of connectivity*. Brussel·les: Servei d'Estudis del Parlament Europeu. Disponible en línia.

És freqüent que les nostres institucions donin per descomptada aquesta capa, quan, de fet, cal fer-ne una anàlisi seriosa per garantir que el futur digital no es construeix sobre bases tòxiques per a la salvaguarda dels drets humans i la sobirania. Per *digitalització sobirana* entenem una digitalització en què fins i tot l'actor més petit de l'arquitectura democràtica —cada persona— pugui controlar, de manera desintermediada —és a dir, directament— l'ús

i la destinació dels continguts que crea i de les dades que genera.

Font: Levi, Simona et al. (2022). *Proposal for a Sovereign and Democratic Digitalisation of Europe*. Brussel·les: Oficina de Publicacions de la Unió Europea. Disponible en línia.

Quan la capa bàsica de la vida digital diària vulnera sistemàticament els drets de les persones usuàries, tot el que es fa en l'àmbit digital es fa en un marc sense garanties democràtiques. L'èxit de la digitalització no ha de venir acompanyat de la destrucció dels drets fonamentals com a dany col·lateral, i la responsabilitat sistèmica ha de recaure en les nostres institucions, no en les decisions individuals.

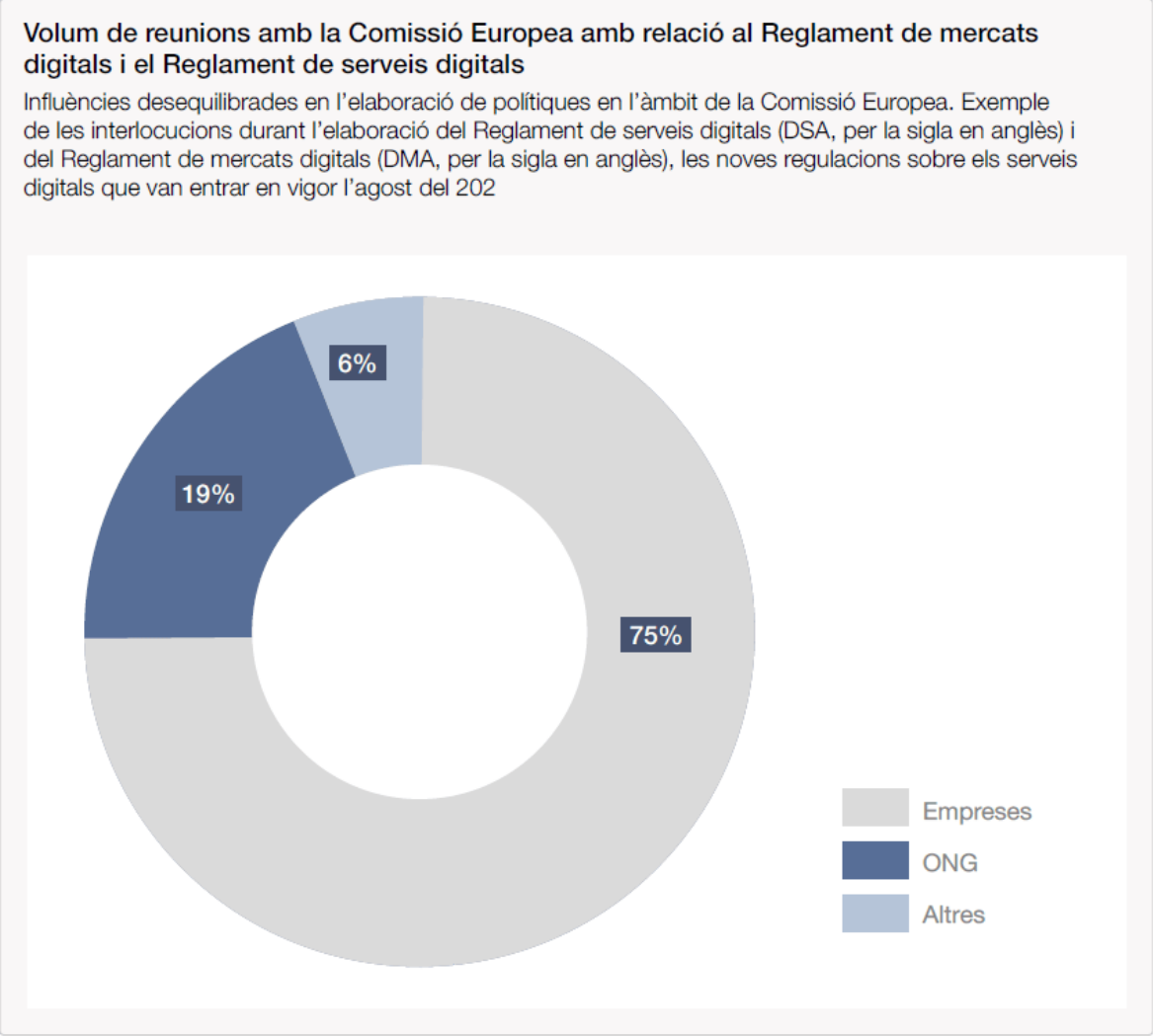
Infraestructures digitals amb garanties democràtiques

Per garantir el compliment dels principis democràtics, les eines digitals quotidianes han de permetre que els usuaris mantinguin el control de les dades i els continguts. Per garantir-

ho, les eines s'han de poder auditar per saber què estan executant, cosa que significa que el seu codi font ha de ser accessible i ha d'estar disponible per ser auditat de manera distribuïda i desintermediada per qualsevol persona.

Des d'aquesta perspectiva, només les eines de programari lliure compleixen aquests requisits. A més, el programari lliure (FLOSS, Free/libre and open source software) té un altre avantatge fonamental: promou l'emprenedoria, ja que està disponible tant per al sector públic com per al privat, i permet maximitzar el valor de la inversió pública.

En canvi, el domini d'unes poques empreses —les considerades gegants tecnològics (*big tech*)— a l'hora de proporcionar la capa digital bàsica, fins i tot en institucions i serveis essencials, envia un senyal molt equivocat al mercat: que la digitalització es pot produir a costa de les petites i mitjanes empreses, de la innovació i, sovint, també dels drets humans.

Font: Corporate Europe Observatory (2021). *The lobby network: Big Tech's web of influence in the EU*. Brussel·les i Colònia: Corporate Europe Observatory and LobbyControl. Disponible en línia.

La digitalització dels serveis essencials

La digitalització dels serveis essencials es pot analitzar a partir de diversos exemples i prototips. El primer prototip que proposem es basa en la nostra experiència de camp.

L'any 2019 diverses famílies de Barcelona s'oposaven al fet que la digitalització de l'educació dels seus fills, fins i tot els més petits —a partir dels 4 anys—, es fes únicament amb instruments en què les dades i continguts els gestionessin empreses *big tech*, sense altres opcions sòlides disponibles. Per aquest motiu, Xnet va dissenyar el Pla de digitalització democràtica de l'educació, que incloïa una eina digital substitutiva anomenada DD (digital democràtic).

Com diuen els *hackers*, "no hem de resoldre mai un problema dues vegades"; és a dir, no s'ha d'inventar la roda: les eines necessàries per crear alternatives ja existeixen.

DD és la fusió completa del programari auditable gratuït existent i àmpliament establert, com ara Nextcloud, Moodle, BigBlueButton, WordPress, Etherpad i Keycloak.

Això no és nou. El que és nou és fer funcionar aquestes eines com si fossin una. Aquí és on innovem. Proposem un compromís institucional per millorar-les, per fer-les més fàcils d'utilitzar, perquè es puguin comunicar completament entre si, perquè siguin usables i atractives; en definitiva, proposem equipar-les perquè competeixin amb les grans eines tecnològiques. I això no només és possible, sinó que, a més a més, és rendible i és un deure institucional.

L'Ajuntament de Barcelona va acordar fer una licitació molt petita perquè algunes empreses poguessin desenvolupar el codi proposat. Actualment, aquest codi s'ha implantat com a pilot en onze escoles de Barcelona. A més, Xnet ha començat a negociar la implantació de mesures similars a tot Catalunya i a la regió de Bozen, a Itàlia. També està en converses amb altres governs que comencen a decantar-se per eines digitals més democràtiques.

Però, tot i rebre un interès important per part de les escoles, els professors, les famílies i el sector, les condicions són molt difícils. En particular, el projecte està infrafinançat, cosa que impedeix que progressi tant com ho requereix la demanda i no permet que sigui prou sòlid perquè altres regions el puguin provar per decidir si volen sumar-se al projecte com a codesenvolupadors. Cal una legitimitat i una coalició a escala europea perquè les institucions dels territoris disposats a fer el canvi no sentin que se les acabarà deixant soles.

L'eina DD és necessària. En diversos països, les autoritats de protecció de dades ja han prohibit l'ús de *big tech* en l'educació. Aquests països inclouen fins ara els Països Baixos,

Dinamarca i dos lands d'Alemanya. A França també s'hi han prohibit, però pel dúmping que suposen, com explicarem més endavant.

Entre el 80% i el 92% de les dades i continguts europeus es generen i s'emmagatzemen en eines *big tech* no europees. Tothom reconeix que encara no hi ha cap alternativa i que la pressió del *lobby* és immensa. Per tant, la creació d'aliances entre països és el repte i l'obligació que tenen les administracions europees i internacionals.

L'eina DD pretén ser l'embrió d'un codi europeu lliure i públic, auditable, fàcilment utilitzable, interoperable i sobirà; un codi públic europeu per a l'educació i, després, per a tots els altres serveis essencials. La Unió Europea hauria de protegir aquest codi, que s'hauria de regir pels principis de l'economia amb propòsit: sostenibilitat econòmica, social i ambiental.

> L'èxit de la digitalització no ha de venir acompanyat de la destrucció dels drets fonamentals com a dany col·lateral: la responsabilitat ha de recaure en les institucions, no en decisions individuals

A més, el codi ha de ser obert perquè qualsevol govern o actor privat que hi vulgui contribuir en pugui ser el cocreador. També ha de ser programari lliure, perquè cada país, institució, escola, servei o particular pugui utilitzar-lo i adaptar-lo a les seves necessitats, i perquè qualsevol empresa tecnològica pugui oferir-lo com a servei, per trencar amb el macromonopoli actual i, també, per permetre l'existència d'un ecosistema emprenedor tecnològic robust a diverses escales a Europa.

Aquesta és la base pràctica per a una digitalització sobirana i democràtica de la Unió Europea: el codi públic europeu de serveis essencials.

Comunicació interpersonal sobirana i distribuïda

Un altre exemple de digitalització essencial és el sistema digital de comunicació interpersonal, en particular el que comunament es coneix com a correu electrònic.

Es calcula que 3.900 milions de persones utilitzen els serveis de correu electrònic. Segons Google, aproximadament 1.500 milions de persones utilitzen Gmail, el servei de correu electrònic que ofereix des del 2004. A més, al voltant de 400 milions d'usuaris tenen comptes de correu electrònic de Microsoft.

CONNEXIÓ A INTERNET							
CONCEPTE	SECTOR						
	SECTOR. PÚBLIC (PARCIALS)						
	Primària, centres incomplets*	Primària, centres complets	Primària total	Secundària total	Sector públic global	Sector privat global	Sector públic i privat global
Percentatge de centres que:							
Disposen de serveis en el núvol	67,1	82,3	79,9	91,2	83,1	90,1	84,8
No en disposen	32,9	17,7	20,1	8,8	16,9	9,9	15,2
Dels que en disposen, tipus de serveis que hi tenen:**							
Google Apps for Education	84,8	93,3	92,1	93,7	92,6	74,1	87,8
Microsoft	12,6	7,9	8,5	14,7	10,4	42,3	18,7
iCloud	10,6	9,1	9,3	6,3	8,4	19,9	11,4
Altres	23,2	18,2	18,9	35,4	24,0	47,0	30,0
Dels que en disposen, a qui proveeixen serveis en el núvol:							
Centre		51,0	53,9	53,5	45,1	50,9	39,3
Administració educativa		34,4	23,0	24,5	17,8	22,4	2,1
Altres		14,6	23,2	22,0	37,0	26,7	58,6
Dels que en disposen, tenen accés al núvol:							
Professorat		100,0	99,9	99,9	99,8	99,9	100,0
Alumnat		76,8	84,8	83,7	94,1	86,9	88,8
Famílies		27,8	28,2	28,2	32,7	29,6	44,8
Percentatge de centres que:							
Usen correu XTEC		100,0	99,9	99,9	98,4	99,5	92,3
No usen correu XTEC		---	0,1	0,1	1,6	0,5	7,7
Percentatge de centres que:							
Disposen de correu electrònic propi		62,7	81,4	78,4	93,7	82,8	96,4
No disposen de correu electrònic propi		37,3	18,6	21,6	6,3	17,2	3,6
Dels que en disposen, tenen comptes:**							
Professorat		100,0	98,9	99,0	99,0	99,0	98,7
Alumnat		75,9	83,2	82,2	92,3	85,5	77,5
Famílies		13,5	12,1	12,3	11,9	12,2	17,8

Font: Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya (2020). "Serveis en el núvol i serveis de correu electrònic" [en línia]. *Estadística dels equipaments i usos de les TIC als centres escolars 2019-2020*. Departament d'Educació. Servei d'Indicadors i Estadística. Estadística de la Societat de la Informació. Disponible en línia.

Els actors esmentats són actors dominants en el mercat del correu electrònic que hi han penetrat oferint un servei de correu electrònic gratuït, malgrat que es tracta d'un servei amb uns costos elevats.

La prestació de franc d'aquests serveis per part d'empreses amb ànim de lucre és problemàtica en un mercat que pretén ser competitiu i democràtic. El resultat és una

situació d'actors dominants, un monopoli privat *de facto*, en una infraestructura essencial com és la comunicació interpersonal.

A més, actualment aquests serveis estan dissenyats com a serveis centralitzats, fet que planteja diverses qüestions relacionades amb la sobirania i la privadesa, especialment sobre el dret al secret de la comunicació, un dret que vam conquerir al segle XVIII.

En aquest context és important analitzar fins a quin punt el dret a la inviolabilitat de les comunicacions, essencial per a les societats democràtiques, pot quedar exposat per les nostres institucions a interessos lucratius en un mercat desequilibrat.

És per això que Xnet proposa una solució sobirana per al correu electrònic i la comunicació interpersonal a la Unió Europea, liderada novament per la UE. Ara bé, en què consisteix?

Fins ara, el servei de correu electrònic està pensat com un servei centralitzat, fet que, a més de suscitar problemes de privadesa, és sobretot ineficient i, d'alguna manera, absurd: en l'era de les xarxes, el fet que per escriure'ns encara hàgim de passar per un mediador centralitzat és simplement anacrònic. Certament, no respon a raons lògiques, sinó a raons de dominació.

En aquest cas, també és necessari establir un consorci europeu intranacional per generar un codi públic per a un correu electrònic d'igual a igual (*peer-to-peer*), descentralitzat i sobirà per a cada ciutadà, i, lògicament, també compatible amb la situació actual.

Navegació en línia

Una altra infraestructura digital diària essencial que es troba en una situació crítica és el navegador. Tots som conscients dels problemes de privadesa que hi ha quan naveguem per internet.

De nou, no cal reinventar la roda. Ja hi ha un navegador democràtic que existeix des del 2004: Firefox, que està regit per una fundació segons els principis de l'economia amb propòsit a fi de preservar els drets i les llibertats digitals.

No obstant això, actualment el 88% dels ingressos de Firefox provenen d'un acord d'associació predeterminat de motors de cerca amb Google, motiu pel qual Google ha esdevingut la seva font d'ingressos principal.

> Entre el 80 i el 92% de les dades i continguts europeus es generen i s'emmagatzemen en eines big tech no europees

No és difícil constatar per què és problemàtic que Google, en una posició clarament dominant al mercat, sigui el soci principal del seu competidor de programari lliure sense

ànim de lucre.

Per tant, un cop més Europa hauria de ser coherent amb els seus valors i, sobretot, amb les seves necessitats, i rescatar Firefox.

Monopolis, dúmping i economia digital democràtica

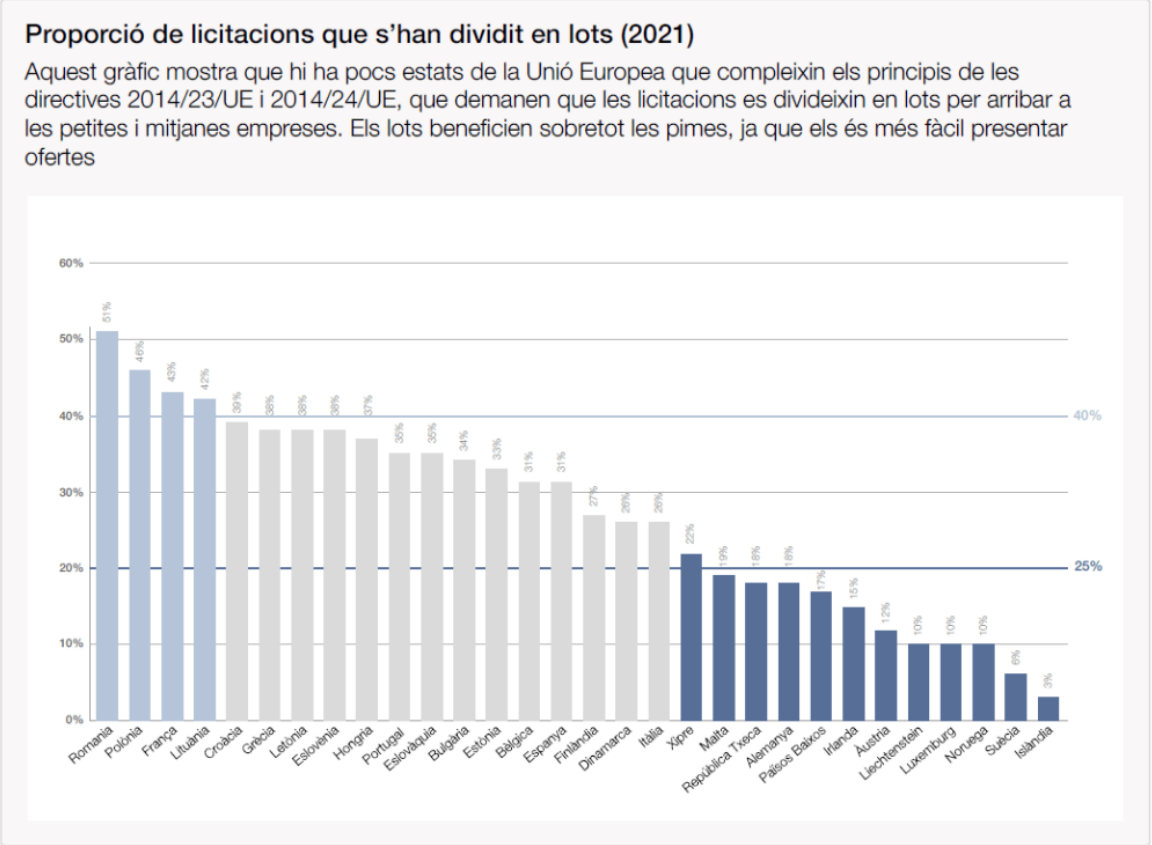
Aquestes línies d'actuació per crear una infraestructura de serveis digitals essencial que sigui sobirana i pública s'emmarquen en un problema d'incompliment normatiu endèmic.

Hi ha una mala praxi recurrent en la contractació pública a tot Europa: la vulneració sistemàtica de la normativa nacional i europea en matèria de contractació pública que, des de les directives 2014/23/UE i 2014/24/UE, obliga les institucions a fer concursos públics en petits lots per afavorir les petites i mitjanes empreses.

A més, l'absència de clàusules per respectar els drets digitals i garantir l'auditabilitat dels productes fa que el desenvolupament d'empreses, en particular de les de programari lliure, sigui extremament difícil.

Les dades de la mateixa Comissió Europea [2] mostren que a la gran majoria de països de la Unió Europea les compres públiques que arriben a les pimes no arriben al 50%. Això es deu a la manca de divisió per lots.

En definitiva, la sostenibilitat de la digitalització sobirana i democràtica requereix polítiques antimonopoli i d'inversió que arribin a les pimes i protegeixin els drets digitals; és a dir, simplement, que s'apliqui la legislació de la Unió Europea.

Font: Comissió Europea (2023). *Access to public procurement. Single Market Scoreboard. Reporting period: 01/2021 – 12/2021*. Indicador número 9. Disponible en línia.

A més, les institucions també s'encarreguen de permetre la penetració de grans productes tecnològics que no els costen diners en serveis essencials, en àmbits com l'educació, la sanitat o l'administració pública, i en eines com el correu electrònic, entre d'altres.

Això és bàsicament una violació del dret a dirigir un negoci, perquè es produeix fora de la contractació pública, amb l'excusa que el cost és zero, i "anivella" el terreny de joc, de manera que evita que sorgeixin competidors i permet que el beneficiari creixi fins al punt de tornar-se "inabastable".

Col·laboració cap a una digitalització democràtica i sobirana

Si els ciutadans fan servir programari no auditable, pot ser per dues causes: que no tenen cap més opció o que, si n'hi ha, no s'hi poden adaptar. Tanmateix, quan una institució utilitza programari no auditable i no interoperable, diàriament, vulnera sistemàticament els drets de la població.

En conclusió, per tots els motius exposats anteriorment, és imprescindible treballar de manera coordinada a escala europea per assolir dos objectius:

1. Cocrear un codi europeu gratuït, auditable i interoperable per als serveis públics

essencials, que sigui accessible per a les institucions, les empreses i les persones.

2. Garantir l'aplicació correcta i ràpida de les directives 2014/23/UE i 2014/24/UE perquè les empreses de qualsevol mida d'arreu d'Europa puguin contribuir a aquest codi i beneficiar-se de la prestació de serveis derivats basats en aquest codi.

REFERÈNCIES I NOTES

1 — Aquest text parteix de l'informe *Proposal for a Sovereign and Democratic Digitalisation of Europe*, coordinat per Simona Levi per al Servei d'Estudis del Parlament Europeu per encàrrec de l'expresident del Parlament Europeu, David Sassoli. Disponible en línia.

2 — Comissió Europea (2023). *Access to public procurement. Single Market Scoreboard. Reporting period: 01/2021 – 12/2021*. Indicador número 7. Disponible en línia.

Simona Levi

Simona Levi és directora de teatre, dramaturga i estratega tecnopolítica. L'any 2017, la revista Rolling Stone la va assenyalar com una de les 25 persones que donen forma al futur. Des del 2018 s'encarrega d'elaborar i dissenyar el curs Tecnopolítica i Drets en l'Era Digital, primer a la Universitat Pompeu Fabra i després a la Universitat de Barcelona. És iniciadora d'Xnet - Institut per a la Digitalització Democràtica i de 15MpaRrato, que ha aconseguit que es condemnin per les "targetes black" 65 polítics i banquers, entre els quals l'exministre d'Economia d'Espanya i expresident del Fons Monetari Internacional, Rodrigo Rato. És autora de diversos llibres, entre els quals *#FakeYou: monopolis de la manipulació informativa i retallades de la llibertat d'expressió* i *Votar y cobrar. La impunidad como forma de gobierno* (juntament amb Sergio Salgado). També és coautora de l'obra *Tecnopolítica, internet y r-evoluciones*. Ha estat i és assessora de nombroses organitzacions i institucions, com ara de la Secretaria d'Estat de Digitalització i Intel·ligència Artificial i de les direccions de Societat Digital i d'Administració Digital de la Generalitat de Catalunya.